



İTHAKİ DÜNYA KLASİKLERİ

JOSEPH CONRAD

LORD JIM

Çeviren

DOST KÖRPE



ithaki

“Kanaatim sonsuzca pekişir kesinlikle, bir başkasının ona inandığı anda.”

Novalis*

* Alman Romantik yazar, şair ve filozof Georg Philipp Friedrich Freiherr von Hardenberg’in (1772-1801) mahlası. Bu epigraf, *Fragmente*’den alıntıdır. -çn

YAZARIN 1917 BASKISINA NOTU

Bu roman ilk kez kitap olarak yayımlandığında, fazla uzattığımı söyleyenler oldu. Bazı eleştirmenler yazarın işe kısa bir öykü yazmakla başladığını, ancak sonradan kontrolü kaybettiğini savundular. Bir iki kişi romanda bunun kanıtını bulunca pek sevinmiş gibiydiler. Anlatı biçiminin kısıtlamalarından dem vurdular. Hiçbir insanın o kadar uzun süre konuşmasının ve başkalarının o kadar uzun süre dinlemesinin beklenemeyeceğini savundular. Bunun pek inandırıcı olmadığını söylediler.

Bu meseleyi on altı yıl kadar düşündükten sonra bundan çok emin değilim. Tropikal kuşakta da, ılıman kuşakta da bir gecenin yarısı boyunca “birbirlerine öyküler anlatan” insanlar tanıyorum. Oysa benimki tek bir öykü ve kesintili olması bir ölçüde rahatlatıcı; dinleyicilerin dayanıklılığına gelince, öncelikle öykünün *gerçekten* ilginç olduğunu kabul etmek gerekiyor. Bu olmazsa olmaz önkoşuldur. Bu öykünün *gerçekten* ilginç olduğuna inanmasam asla onu yazmaya başlayamazdım. Fiziksel açıdan mümkünlük meselesine

gelince, Parlamento’da yapılan bazı konuşmaların üç değil neredeyse altı saat sürdüğünü hepimiz biliriz; oysa kitabın Marlow’un anlatısını içeren kısmı bence yüksek sesle üç saatten az bir sürede okunabilir. Hem –her ne kadar böyle önemsiz detayları öyküye katmamaya özen göstersem de– o gece bir bardak madensuyu gibi serinletici bir içeceğin, anlatıcının konuşmayı sürdürmesine yardımcı olduğunu farz edebiliriz.

Ama doğrusunu söylemek gerekirse, işin gerçeği şu ki başta sadece hacı gemisi bölümüyle ilgileniyordum ve aklımda kısa bir öykü vardı; o kadar. Bu makul bir fikirdi. Ancak birkaç sayfa yazdıktan sonra nedense huzursuzlandım ve bir süreliğine ara verdim. O sayfaları çekmecedenden çıkarmadım, ta ki müteveffa Bay William Blackwood dergisine tekrar bir şeyler vermeme isteyene dek.

Hacı gemisi bölümünün serbest ve daldan dala atlayan bir öykü için iyi bir başlangıç noktası olduğunu, ayrıca bütün o “varoluş hissiyatını” basit ve duyarlı bir karakterle renklendirebilecek bir olay olduğunu ancak o zaman fark ettim. Ama başlangıç aşamasındaki bütün bu ruh hâlleri ve içsel kıpırtılar o sırada epey muğlaktı ve aradan geçen onca seneden sonra şimdi de daha net görünmüyorlar bana.

Bir kenara koyduğum o birkaç sayfa, konu seçiminde etkili oldular. Ama bütünün tamamını bilinçli olarak baştan yazdım. Oturup yazmaya başladığımda, bunun uzun bir kitap olacağını biliyordum ama derginin on üç sayısına yayılacağını tahmin etmemiştim.

Bunun en sevdiğim kitabım olup olmadığı bana zaman zaman soruldu. Kamusal hayatta, özel hayatta ve hatta yazarın kendi eserleriyle arasındaki hassas ilişkide bile kayır-

macılığa kesinlikle karşıyım. Prensipte bir favorim yok; ama bazı insanların *Lord Jim*'imi yeğlemelerine üzülecek veya sinirlenecek kadar ileri gitmem. Hatta buna "anlam veremediğimi" bile söylemeyeceğim... Hayır! Ama bir keresinde epey şaşkınlığa ve hayrete kapıldım.

İtalya'dan dönen bir arkadaşım, orada kitabı beğenmeyen bir hanımla konuşmuş. Buna üzüldüm tabii, ancak beni şaşırtan şey o kişinin kitaptan hoşlanmama sebebiydi. "Bilirsiniz işte," demiş. "Çok marazi bir kitap."

Bu açıklamayı bir saat boyunca sıkıntıyla düşündüm. Nihayet, temanın kadınların olağan duyarlılıklarına epey yabancı olduğunu da hesaba katarak, o hanımın İtalyan olamayacağı sonucuna vardım. Hatta Avrupalı mıydı acaba? Her hâlükârda, Latin mizaçlı hiç kimse kaybedilen onurun yoğun bir şekilde bilincinde olunmasında marazilik görmez. Böyle bir bilinçlilik doğru veya yanlış olabilir ya da yüzeysellikle suçlanabilir; ayrıca belki de Jim'im sık rastlanan bir insan tipi değil. Ama okurlarıma şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, kendisi soğuk bir şekilde sapkın bir düşüncenin ürünü değildir. Kuzey Sislerine ait bir figür de değildir. Güneşli bir sabahta, Doğu'daki sıradan bir liman ağzında, onun geçip gittiğini gördüm – sevimliydi – dikkat çekiciydi – şüphe altındaydı – çıt çıkarmıyordu. Zaten öyle olması gerekiyor. Onu anlamlandıracak uygun kelimeleri, elimden gelen tüm sempatiyle bulmak bana kalmıştı. O "bizden biriydi".*

* Tekvin, 3:22: "İşte, Âdem iyiyi ve kötüyü bilmekle bizden biri gibi oldu..." -çn

*Bay ve Bayan G.F.W. Hope'a, yıllardır süren dostluğumuz
için minnet ve sevgiyle**

* Conrad'ın Hope'larla kalıcı dostluğu 1880'de başlamıştı. Conrad gibi Hope da *Duke of Sutherland* gemisinde çalışmıştı (aynı zamanda olmasa da). -çn

1

Boyu bir seksenden belki üç beş santim kısaydı; sağlam yapılydı ve omuzları hafifçe eğik, başı ileride, gözlerini kaçırmadan yukarı çevirmiş hâlde, saldıran bir boğayı çağrıştıran bir şekilde, insanın dosdoğru üstüne yürüyordu. Sesi kalın ve yüksekti, davranışları da kesinlikle agresif olmayan bir çeşit dik kafalı özgüven sergiliyordu. Bu tavrı gerekli görür gibiydi ve anlaşılan diğer herkese olduğu kadar kendine de yöneltmekteydi. Lekesiz bir şekilde bakımlıydı; ayakkabılarından şapkasına kadar tepeden tırnağa bembeyaz giyinirdi ve gemi levazımcısının liman kâtipliğini yaptığı çeşitli Doğu limanlarında epey popülerdi.

Bir liman kâtibinin hiçbir sınavdan geçmesi gerekmez, ancak soyut düşünme yeteneğine sahip olması ve bunu pratikte sergilemesi gerekir. Onun işi yelkenli, buharlı veya kürekli bir tekneye binip diğer liman kâtipleriyle yarışarak, demir atmak üzere olan herhangi bir gemiye gidip kaptanını neşeyle selamlamak, ona zorla bir kartvizit –gemi levazımcısının kartvizitini– vermek ve kaptanın kararı ilk

ziyaretinde adamı kararlılıkla fakat dikkat çekmeden, gemilerde yenilip içilen şeylerle dolu geniş, mağaraya benzer bir dükkâna götürmektir; burada geminin denizde yolculuk edebilmesini ve güzel görünmesini sağlayacak her şey bulunur, halatı için salyafora kancası setinden tutun da pupasının oymaları için altın varaklı plakalara dek; ve burada, geminin idarecisi hayatında daha önce hiç görmediği bir gemi levazımcısı tarafından, sanki kardeşmişler gibi ağırlanır. Dükkânın serin salonunda rahat koltuklar, şişeler, purolar, yazı gereçleri, liman kuralları kitabının bir nüshası ve bir denizcinin kalbinde üç aylık yolculukta birikmiş tuzu eritecek kadar sıcak bir karşılama mevcuttur. Böylece kurulan ilişki, gemi limanda kaldığı sürece liman kâtibinin gemiye yaptığı günlük ziyaretler sayesinde sürdürülür. Kaptanın gözünde liman kâtibi, dost gibi sadık ve oğul gibi ilgilidir; Eyüp Peygamber kadar sabırlı, kadın kadar bencillikten uzak şekilde özverili ve içki arkadaşı kadar eğlencelidir. Daha sonra fatura gönderilir. Liman kâtipliği güzel ve insancıl bir meslektir. Bu yüzden, iyi liman kâtiplerine az rastlanır. Soyut düşünebilmenin yanı sıra denizde yetişmiş olma avantajına da sahip bir liman kâtibi, işvereninden bol para almayı ve biraz hoşgörüyü hak eder. Jim'e bir iblisin bile sadakatini kazandıracak kadar çok para verilir ve hoşgörü gösterilirdi hep. Yine de kendisi incitici bir nankörlükle, durup dururken işi bırakıp gidiverirdi. İşverenlerine sunduğu bahaneler son derece yetersiz olurdu. O daha sırtını döner dönmez arkasından "Kahrolası geri zekâlı!" derlerdi. Onun ince duyarlılığını böyle eleştirirlerdi.

Sahilde çalışan beyaz adamlar ve gemi kaptanları için o Jim'di, o kadar – daha fazlası değildi. Soyadı da vardı tabii,

ancak söylemek istemezdi. Kimliğini gizli tutmak adına ördüğü fakat elek gibi delik deşik duvarın sebebi, onun kişiliğini değil bir gerçeği saklamaktı. Gerçek öğrenilir öğrenilmez, o sırada çalıştığı limandan ayrılıverip bir başkasına – genellikle daha da doğruya giderdi. Hep limanlarda çalışırdı çünkü denizden sürgün edilmiş bir denizciydi ve soyut düşünme yeteneği sadece liman kâtipliğinde işine yarıyordu. Yükselen güneşe doğru gerileyip duruyordu ve hakikat, telaşsızca fakat durdurulmaz bir şekilde peşinden geliyordu. Böylece, yıllar geçtikçe Jim sırayla Bombay’da, Kalküta’da, Rangun’da, Penang’da, Batavya’da* tanındı – ve bu uğrak yerlerinin her birinde sadece liman kâtibi Jim olarak biliniyordu. Sonrasında, durumunun katlanılmazlığını keskin algısı sayesinde fark edip de acıklı yeteneğini gizlemek için limanlarla beyaz adamları tamamen terk ederek bakir ormandaki bir köye yerleşince, oradaki Malaylar, kimliksizliğinin tek hecesine bir sözcük eklediler. Ona Tuan** Jim dediler: Yani – Lord Jim.

Jim bir papaz evinde büyümüştü. Büyük ticari gemilerin çoğunun kaptanları bu din ve huzur mekânlarından gelmedir. Jim’in babası Bilinmeyen’e dair o kadar çok kesin bilgiye sahipti ki, kulübelerde yaşayan insanların kendilerini erdemli hissetmelerini sağlamayı, şaşmaz Tanrı’nın köşklerde yaşattığı kişileri huzursuz etmeden başarıyordu. Bir tepenin üstüne kurulmuş küçük kilise, tırtıklı yaprakların arasından görülen yosunlu bir kayanın griliğindedi. Orada yüzyıllardır durmaktaydı, ancak etraftaki ağaçlar ilk taşın konuluşunu anımsıyorlardı muhtemelen. Aşağı-

* Cakarta. –çn

** “Lord” Malaylar arasında, üst mevkideki kişilere yönelik, yaygın bir hitap şekli. –çn

da, papaz evinin kırmızı ön cephesi çimenliklerin, çiçek tarhlarının ve köknarların arasında hoş bir şekilde parıldardı; arka tarafta meyve bahçesi, soldaysa taşla döşenmiş ahır avlusu ve bir tuğla duvar boyunca uzanan eğik camlı seralar vardı. Ailede nesillerdir papazlık yapılmaktaydı; ancak Jim beş erkek çocuktan biriydi ve hafif tatil edebiyatı kitapları okuduktan sonra denizi arzulayınca, “ticaret gemilerine personel yetiştiren bir eğitim gemisine*” gönderilmişti hemen.

Orada biraz trigonometrinin yanı sıra babafingo serenlerinde yürümeği de öğrenmişti. Genelde seviliyordu. Navigasyonda üçüncüydü ve birinci filikada kürek çekiyordu. Mükemmel bir fiziğe sahip ve sağduyulu olduğundan, gemi direklerinde çok becerikliydi. Mevkisi pruva çanaklığıydı ve oradan aşağıya, kahverengi nehir tarafından ikiye bölünen huzurlu çatılar kalabalığına ve kirli göğün altında, çevredeki ovanın kenarlarında kalem gibi incecik yükselen, volkan gibi duman salan fabrika bacalarına, kaderi tehlikelerin ortasında ışıldamak olan bir adamın horgörüsüyle bakardı sık sık. Büyük gemilerin yola çıktığını, geniş kemereli feribotların sürekli hareket ettiğini, ayaklarının çok aşağısında küçük teknelerin yüzdüğünü ve denizin uzaklardaki puslu görkemini görebilir, macera dünyasında heyecanlı bir hayat sürmeyi umardı.

İki yüz insan sesinin kargaşasının hâkim olduğu alt güverte deyse kendini kaybeder ve zihninde daha şimdiden hafif edebiyat kitaplarındaki deniz hayatını yaşardı. İnsanları batan gemilerden kurtardığını, kasırgada gemi direklerini kesip devirdiğini, bir halata tutunarak dalgalarda

* Ya Liverpool'daki *Conway* ya da Conrad'ın sonradan oğlu Borys'i gönderdiği, Londra'daki *Worcester* gemisi. —çn

yüzdüğünü veya yapayalnız bir kazazede olarak, keşfedilmemiş resiflerin üstünde yalınayak ve yarı çıplak yürüyüp, açlıktan ölmek için kabuklu deniz hayvanları aradığını hayal ederdi. Tropik sahillerde vahşilerle dövüşür, denizlerin ortasında isyanları bastırır ve okyanustaki bir kayıkta bulunan umutsuz insanlara moral verirdi – görev bilinci konusunda örnek alınacak biriydi ve kitaplardaki kahramanlar kadar korkusuzdu hep.

“Bir şeyler oluyor. Gelin.”

Ayağa fırladı. Oğlanlar merdivenlerden akın akın çıkıyordu. Yukarıdan koşuşturma sesleriyle bağrışmalar gelmekteydi ve Jim lombar ağzından çıkınca donakaldı – apışıp kalmış gibi.

Bir kış gününün alacakaranlığıydı. Öğleden beri şiddetlenen bora, nehir trafiğini sekteye uğratmıştı ve şimdi okyanusta büyük toplarla salvo yapılmışçasına kesik kesik gürlyerek, bir kasırganın gücüyle esmekteydi. Yağmur kesintili olarak, eğik şekilde yağıyordu ve Jim aralarda, kabaran tehditkâr dalgaları, sahilin yakınında ceviz kabuğu gibi sallanan küçük gemiyi, çöken siste hareketsiz duran binaları, ağır ağır demir atan geniş feribotları, alçalıp yükselen ve sırsıklam olmuş büyük iskeleleri görüyordu. Daha sonra esen rüzgâr bütün bunları alıp götürdü sanki. Hava uçuşan sularla kaplandı. Sanki kasırganın vahşi kararlılığının, rüzgârın hiddet ve hevesle attığı çıgıllıkların, yeryüzündeki ve gökyüzündeki zalim gürlmelerin hedefi olan Jim huşuyla nefesini tuttu. Öylece durdu. Fıldır fıldır döndürülüyormuş hissine kapılmıştı.

Biri tarafından itildi. “Filikaya binin!” Oğlanlar koşarak Jim’in yanından geçtiler. Sığınak arayan bir koster, demir atmış bir uskunaya çarpmıştı ve gemideki eğitimlerden

biri kazayı görmüştü. Oğlanlardan oluşan bir grup küpeştelere tırmanmış, metaforaların etrafında toplanmıştı. “Çarpışma. Hemen ileride. Bay Symons görmüş.” Birisi itince Jim mizanaya çarptı ve bir halata tutundu. Demir atmış olan eski eğitim gemisi zangır zangır titriyor, rüzgâra dönük burnu hafifçe inip kalkıyordu ve yetersiz halatlarıyla zincirlerinden yükselen kalın uğultular, geminin denizdeki gençlik yıllarından dem vuruyorlardı nefes nefese. “İndirin!” Jim dolmuş olan kayığın metaforaların aşağısına düşüverdiğini görünce peşinden koştu. Kayığın sulara düştüğünü işitti. “Bırakın; filikanın iplerini çözün!” Eğildi. Yandaki nehir fokurduyordu ve köpük şeritleriyle kaplanmıştı. Çöken karanlıkta filikanın dalgalarla rüzgârın etkisine kapıldığı, bir an geminin yanında kalakaldığı görüldü. Jim filikadan birinin seslendiğini hayal meyal işitti: “Hayat kurtarmak istiyorsanız küreklere asılın, gençler! Küreklere asılın!” Sonra birden burnu çok yükselen filika, bir dalgayı küreklere havada aşarak rüzgârla dalgaların boyunduruğundan kurtuldu.

Jim omzunun sımsıkı kavrandığını işitti. “Çok geç, delikanlı.” Geminin kaptanı, denize atlamak üzereymiş gibi görünen çocuğu omzundan tutup engellemişti ve Jim yenilginin bilincinde olduğunu sergileyen acılı gözlerle yukarı baktı. Kaptan sempatiyle gülümsedi. “Artık şansını bir dahaki sefere denersin. Bundan ders alırsın.”

Filika tiz tezahüratlarla karşılandı. Yarısu suyla dolmuş hâlde, dans ede ede geri dönerken iki bitkin adam filikanın içindeki, ahşap zemindeki suyu boşaltıyorlardı. Rüzgârla denizin hengâmesiyle tehditkârlığını şimdi büyük bir âcizlik olarak gören Jim, onların etkisiz tehditleri karşısında kapıldığı huşuya iyice pişman oldu. Artık bu konuda

ne düşüneceğini biliyordu. Bora umurunda değilmiş gibi geliyordu. Daha büyük tehlikelerle yüzleşebilirdi. Bunu yapacaktı – hem de herkesten daha iyi bir şekilde. İçinde korkudan eser kalmamıştı. Yine de, Jim o akşamı düşünce-
li bir edayla geçirirken, alt güvertenin kahramanı filikanın dümencisiydi –iri ve gri gözlere sahip, kız yüzlü bir oğlandı–. Çevresindekiler hevesle sorular soruyorlardı. Anlatıyordu: “Kafasının denize batıp çıktığını görünce çengelli sırıgımı suya sokuverdim. Çengel, adamın pantolonuna takılınca az kalsın suya düşüyordum; düşeceğim sandım ama ihtiyar Symons dümen yekesini bırakıp bacaklarımı tuttu – kayak az kalsın devriliyordu. İhtiyar Symons iyi adamdır. Bize sert davranmasına hiç aldırımıyorum. Bacağımı tutarken bana durmadan küfrediyordu ama çengelli sırığı sımsıkı tutmamı kendi üslubuyla söylüyordu, o kadar. İhtiyar Symons çabucak paniğe kapılıveriyor – değil mi? Hayır – kısa boylu, sarışın olanı demiyorum – diğeri, hani şu uzun boylu ve sakallı olan. Adamı içeri çektiğimizde ‘Ah, bacağım! Ah, bacağım!’ diye inleyerek gözlerini yukarı çevirdi. O ızbandut gibi adamın kız gibi bayılması tuhaftı. Sizler sırf bir sıruk çengeli bacağınıza takıldı diye bayılır mısınız? – Ben olsam bayılmazdım. Bacağına şu kademeye battı.” Çengelli sırığı gösterince (ki sırf bu yüzden aşağı getirmişti) kalabalık heyecanlandı. “Hayır, sersem! Etine batırıp çekmedim – pantolonundan çektim. Epey kan aktı tabii.”

Jim bunun zavallıca bir kibir gösterisi olduğu kanısındaydı. Bora, tıpkı kendi korkunçluk rolü kadar sahate bir kahramanlığa sebebiyet vermişti. Jim yeryüzüyle gökyüzünün, kendisini gafil avlayan ve kıl payı kurtulma amaçlı, yoğun tetiktelik hâlini adaletsizce sınavan gad-

dar hengâmesine sinirlendi. Yoksa filikaya binmediğine epey memnundu çünkü bu daha az işine yarardı. Bilgisini, o kurtarma işini yapanlara kıyasla daha çok artırmıştı. Herkes korkudan sinerken sadece kendisi –buna emindi– rüzgârın ve denizlerin sahte tehdidiyle başa çıkmayı bilecekti. Bu tehdidi nasıl yorumlayacağını biliyordu. Soğukkanlılıkla bakıldığında zavalıca görünüyordu o tehdit. Jim kendi içinde bir his belirtisi algılayamıyordu ve yaşadığı afallatıcı olayın son etkisi, fark edilmeden ve oğlanlar topluluğunun şamatasının dışında kalarak, macera tutkusunun bir kez daha kanıtlanmasının ve içindeki çok yönlü cesareti keşfetmenin tadını çıkarmasıydı.